

Piše: Ksenija Vidmar Horvat

Kolektivna biografska studija majke u zapadnoj kulturi 20. veka

Ličanka srpskog porekla, Jovanka Bogosavljević, udata Broz, umrla je 20. oktobra 2013. u 90. godini. U bolnicu je dovedena u kritičnom stanju 23. avgusta; od tada su njeno zdravstveno stanje pratili mediji u Srbiji i Sloveniji, a svakako i u ostalim krajevima na području bivše Jugoslavije. Jer Jovanka Broz je u mnogome bila poslednje živo sećanje na socijalističku Jugoslaviju i Titovo nasleđe. Svojom biografijom razvlašćene supruge, koju su samo nekoliko meseci nakon Titove smrti jugoslovenske bezbednosne službe osudile na gotovo tridesetogodišnji kućni pritvor, bedu i javno poniženje zbog izdaje i rovarjenja protiv Tita i Jugoslavije, ona je bila i nemi svedok sumnjivih i čudnih veza između politike i žena, posebno zato što je ostala do kraja privržena komunističkim uverenjima, a i živela je u svakom pogledu svoju aktivnu ženskost, kakvu joj je propisivala socijalistička dogma. Jovanka je doista bila postavljena u ulogu supruge pratilje, mada su njene aspiracije, nepravedno ili ne, nadilazile ulogu pasivnog ukrasa vođe, koji je vodio njen svet i svet svih državljana njene zemlje. Time je navukla javni bes i prekora - sve dok nekoliko godina pre smrti nije progovorila i, barem delimično, javno mnjenje opet okrenula u svoju korist.

U ovom poglavlju nudim kratko razmišljanje o sudbini posleratne jugoslovenske *suvladarke* u svetlu istorijsko-socioloških poređenja sa sličnim sudbinama žena u prošlosti. Lik Jovanke i javne mitologije proučavam na osnovu medijskih informacija, te sećanja generacijski joj bliskih, poput mlađih sestara, četiriju žena, koje po društvenim biografijama pripadaju socijalističkoj generaciji majki, svake sa svojom pričom, na drugom kraju državničkog spektakla koji se nazivao Tito, koje su se preklapale s njenom. Cilj analize je osvetljavanje veze između rodne i nacionalne imaginacije, ovoga puta iz perspektive vrha - s mesta vrhovne porodice cele nacije i vodećih roditeljskih likova koje su predstavljali Jovanka i Tito.

Vladarke i suvladarke

Jovankinu sudbinu valja osvetliti iz komparativno istorijske perspektive sociologije roda barem iz jednog, ali ključnog razloga. Naime, njen javni lik je na tragu šireg uzorka dvosmislenog odnosa javnosti prema zakonskim saputnicama vladara, odnosa koji se odvija između otvorenog veličanja i još otvorenijeg blaćenja. Postoje u istoriji brojni primeri mitomanije, koja se razbokorila oko suvladarki, bilo za njihova života ili pak posthumno: Sisi, odnosno Elizabeta Habzburška, Marija Terezija, Marija Antoaneta, žena francuskog kralja Luja XVI, ograničim li se samo na najpoznatije slučajeve iz *stoleća žena*. Sve tri povezane su rođačkim vezama, sve ih prati i slika nepouzdanih majki, a povezuje istorijska biografija usamljenih žena, koje su došle ili bile gurnute u politički život, iako, izuzev valjda Marije Terezije, nisu zapravo bile motivisane. No, ipak su sve tri na kraju odigrale ključnu političku ulogu pri uspostavljanju istorijske, političke i rodne mape Evrope u času kad se ova preobražavala u moderno društvo - s nacionalnom državom i modelom čvrste patrijarhalne porodice u svom središtu.

U spomenutoj trojki, najproblematičnije biografije stvorene su o Sisi i Mariji Antoaneti. Za života, Sisi je kao žena habsburškog cara bila obožavana zbog svoje lepote i dostojanstva. Istovremeno, javnost joj je zamerala nepristupačnost i zatvaranje u privatnost, a još više putovanja, suviše pasionirana jahanja. Nije mogla i nije želela da je ukalupe obaveze dvorske etikete, pa je označena kao duhovna migrantkinja, koju zamaraju ogovaranja i licemerje dvorskih dama; a nije htela ni da se pomiri s uplitanjima svoje sveskrve Sofije u njen lični život i njenu bračnu zajednicu sa Franc Jozefom; a kad je uz to, umesto *Hofburga*, kao svoj dom izabrala onu Mađarsku koju je doživljavala kao autentično narodsku (vidi Vidmar Horvat, 2009, šesto poglavlje), u očima popularnih biografa izazvala je ekscel koji je trebalo objasniti, podrediti, razvlástiti. Marija Antoaneta je imala tek četrnaest godina kad je morala na francuski dvor, a u korist sporazuma između Burbona i Habzburga (Nagel, 2008). Njena majka, Marija Terezija, budnim ju je okom pratila i u njenom bračnom životu, što je, kao i u slučaju Sisi, uključivalo i špijuniranje i bavljenje njenom privatnošću. Pre svega se to odnosilo na seksualni život s kraljem, čija je početna impotencija odmah postala izvor stigmatizacije mlade žene, uključujući i njen društveni život, koji nije bio u skladu s Lujevim rasporedom spanjanja. I Marija Antoaneta je bežala u privatnost, i ona je, prema svedočenjima, doslovno želela da je zatvore u neku tvrđavu-zatvor, gde bi se osećala bezbedno. Za razliku od Sisi, francusku je kraljicu sačekalo i nasilje javnosti, bila je neposredna žrtva njegovih najgrubljih manifestacija kao što je bujanje pornografske pamflet literature; i opet, za razliku od Sisi - što mnogi interpretatori danas vide kao povod za njenu stvarnu dekapitaciju - ostajala je ravnodušna u odnosu na svoju simboličku dekapitaciju, naivno uverena da zli jezici i štampa neće dopreti niti rasplamteti narodni sentiment.

Kad je Elizabeta iz nemačke sredine, vaspitana u liberalnom duhu, stigla na austrijski dvor obeležen krutom hijerarhijom i strogim rodnim zapovestima, prema nekim biografijama, dočekao ju je hladan tuš bračnog života s grubim i nevernim Franc Jozefom, koji je, opet sudeći prema nekim biografijama, svoj život i život svoje supruge poverio despotskoj majci. Kad je Elizabeta rodila bliznakinje, majčinstvo ju je privremeno smirilo - ali taj je mir vrlo brzo prekinula smrt jedne od dveju devojčica, koja je već u devetom mesecu života preminula za vreme jednog putovanja. I tu počinje javna biografija Elizabete kao neodgovorne majke: prigovara joj se da je potrebe svoje dece prilagodila svojim željama, da beži od majčinstva i zanemaruje svoju decu, predajući se svojoj egomaniji. Biografije naklonjene Elizabeti pominju da joj je decu oduzimala sveskrva, a kad se postavilo pitanje vaspitanja je-

„Imaginarna majka (Rod i nacionalizam u kulturi XX veka)“, knjiga Ksenije Vidmar Horvat, objavila je nedavno novosadska Akademski knjiga, u prevodu sa slovenačkog Marije Mitrović. Imaginarna majka je kolektivna biografska studija majke u zapadnoj kulturi 20. veka. Studija se kreće između mitološkog društvenog utemeljenja žene u ulozi majke i etnografskih svedočanstava samih žena o majčinstvu. U tom preseku iskrsavaju brojne napetosti i konflikti koje autorka nastoji da osvetli istorijsko-kulturološkim i istorijsko-sociološkim istraživanjem vizuelnih žanrova, pre svega fotografije, medijskih etnografija i istorijskih diskursa različitih stručnjaka. Autorka dolazi do zaključka da

su majke i majčinstvo ključni ideološki parametri u očvršćivanju nacionalnih politika 20. veka - bez obzira na to da li se radi o zapadnoj američkoj ili istočnoj socijalističkoj kulturi. Tu tezu potvrđuje niz analiza u kojima se, pored ostalog, posmatra lik socijalističke majke partizanke, kapitalističke romantične majke sa

Zapada, rasno određene crne majke i proleterske heroine, kao i melodramatične majke u periodu tranzicije - sve do „mama Jelke“ i „Jovanke“, koje popunjavaju liminalni prostor neopredeljivih majčinskih ikona. Dvadeseti vek je u diskursu stručnjaka određen kao „stoleće dece“. Takvo poimanje podredilo je sebi i slobodu žene prilikom odlučivanja hoće li ili neće biti majka. U žaru podređivanja žene, stručnjaci i ideolozi još nisu opazili da su sada, na zalasku države blagostanja, ulogu reprodukcije nacije već preuzele transnacionalne majke.

Danas, u dogovoru sa izdavačem, objavljuje jedno poglavlje. Oprema teksta je redakcijska.

